

Irma Čremošnik

NALAZI PRVIH RANOSLAVENSKIH NASELJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Još do nedavno je postojalo u nauci mišljenje da su najranija naselja Slavena u našim krajevima bila privremena i od drveta i da nisu ostavila jačih tragova. Mi smo tada mogli samo pretpostavljati kakva je bila najranija kultura Slavena po doseljenu u naše krajeve po nalazima u susjednim zemljama i rijetkim slavenskim nalazima koji su pripadali već VIII i IX vijeku. Ostalo je dakle pitanje da li su i u naše krajeve Slaveni donijeli svoju najstariju kulturu, i gdje treba tražiti najstarije tragove Slavena kod nas.

Pojedini arheološki tragovi upućivali su ipak na to da je i u našim krajevima bilo tragova najstarije kulture Slavena. Još u doba Austrije otkrio je Radimski¹ slavensko groblje sa paljevinama u Hodbini kod Mostara koje bi upućivalo na ovaj najstariji period. Radi politike Austrije, kojoj nije išla u prilog teza o jedinstvu Slavena, ovaj lokalitet nije istražen. Rijetka arheološka iskopavanja vođena za vrijeme između dva rata nisu mogla unijeti više svijetla u ovaj period. Tek povodom novih istraživanja vođenih posle oslobođenja, javljaju nam se češće poneki ostaci materijalne kulture Slavena na rimskim naseljima. Međutim tragovi nastambi se u rimskim ruševinama nigdje nisu sačuvali, jer je u BiH rimski kulturni sloj većinom vrlo plitko pod površinom (50 do 70 cm), i vađenjem kamena za građenje ovaj sloj šuta je potpuno poremećen. Osim toga poneki oblici oboda kasnoantičke keramike su vrlo bliski slavenskim, te je i danas, sa više iskustva ponekad teško izdvojiti slavenske nalaze, jer su se obično očuvali samo manji fragmenti keramike po kojima se nisu mogli rekonstruisati i oblici. Tako i uz predostrožnost prilikom otkrivanja rimskih objekata u kojima je nađeno i tragova slavenske keramike, nisu se mogli izdvojiti obrisi slavenskih nastambi. A uz to u rimskim ruševinama do sada nije nađena u BiH najstarija slavenska keramika VI i VII vijeka.

Ostajala je prema tome hipoteza da nam se najstarije nastambe Slavena VI i VII vijeka nisu sačuvala. Međutim koliko se treba čuvati hipoteza u arheologiji lijepo pokazuju novi nalazi. Skoro svako novo arheološko istraživanje donosi i nova iznenađenja, koja zemlja sakriva i koja se ne mogu predvidjeti. U tome i jeste zasluga arheoloških istraživanja, da nam ona otkrivaju nove istine i daju materijal za rekonstrukciju materijalne kulture koju nam ne mogu dočarati ni podaci iz izvora. Ona jasno pokazuju da ne postoje uvijek klišeji niti zakonitosti na koje se možemo oslanjati prilikom istraživanja. Život se manifestuje u vrlo različitim oblicima, i česte su pojave koje se izdvajaju svojim neobičnim oblicima iz uobičajnih životnih šema. To nam osobito pokazuju i istraživanja u Jazbinama gdje za neke oblike kuća i radionica za prerađu željezne rude ne nalazimo analogija.

Dakle i uz pomnjava istraživanja na rimskim lokalitetima u toku skoro dvadeset godina ostajala nam je najstarija kultura Slavena nepoznata. U otkrivanju prvih tragova najstarijeg slavenskog naselja pomogao nam je slučaj, koji je i kod mnogih drugih naučnih otkrića odigrao presudnu ulogu. Ispitajući 1966. godine jedan rimski zaseok u Mušićima kod Višegrada-

¹ Radimsky W., *Das Bišćepolje bei Mostar*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina II, 1894, str. 11—12, sl. 9—10.

da² i tragaajući rovovima za ostacima rimskih objekata, naišla sam prvi put na ostatke slavenskih nastambi. Bile su to jame kružnog i ovalnog oblika ukopane u zemlju oko ruševina rimskih objekata. U njima je nađena do sada najstarija slavenska keramika kod nas, tzv. keramika razvijenog praškog tipa, koja se pojavljuje poslije starijeg praškog tipa koji je finije strukture. Razvijeni praški tip ima grubu neprečišćenu strukturu sa primjesom sitnog šljunka i rečnog pijeska, debelih je zidova, rađen rukom i lošeg je pečenja. Ovaj razvijeni praški tip javlja se u Českoj, u Rumuniji kao Suceavi, u Rusiji na Dnjepru kao tip Korčak i svuda je datiran u šesti vijek.³

U dobu doseljavanja Slavena u naše krajeve opširno je raspravljano na simposiumu u Mostaru 1968. godine. Na osnovu podnešenih referata je zaključeno da se današnje interpretacije izvora slažu sa nalazima i datiranjem ovog prvog nađenog najstarijeg naselja kod nas u Mušićima.

Tako prof. Brišić⁴ smatra da Prokopije spominjući upad jedne grupe Slavena polovinom VI vijeka preko Niša u »provinciju Dalmaciju« misli na rimsku provinciju Dalmaciju i to istočne oblasti Bosne. Naše najstarije otkriveno naselje u Mušićima, koje leži na pravcu puta od Niša u istočnu Bosnu, odgovara po datiranju nalaza u to doba. Ono i po malobrojnim nastambama odgovara prvim malim privremenim naseljima.

Glavne međutim mase Slavena po najnovijim mišljenjima istraživača počele su se naseljavati tek u VII vijeku. Po prof. Barišiću je to bilo za cara Heraklija (614.—618. godine), a tog mišljenja su i prof. Grafenauer⁵ i Mirjana Ljubinković.⁶ U ovoj glavnoj seobi prof. Grafenauer ističe kao jedan od glavnih puteva put od Sirmiuma dolinom Drine i zatim dolinom Nereve, što potvrđuju i slavenski nalazi koji se javljaju duž tog puta, kao u Bos. Rači, Dvorovima, Mušićima u dolini Drine, u Hodbini, Biograticima kod Mostara i Nerezima kod Čapljine.⁷ Ovom masovnom naseljavanju Slavena tokom VII vijeka pripada i naše drugo otkriveno naselje u Jazbinama⁸ (Batkovići kod Bijeljine) koje počinje polovinom VII vijeka.

Toliko o izvorima za koje se mogu vezati i naša dva prva ispitana slavenska naselja.

Osim keramičkih nalaza i tip najstarijih nastambi u Mušićima odgovara istodobnim u Poljskoj i Českoj. To je naime tip kolibe, koja je ukopana dublje u zemlju, nema zidova nego je direktno pokrivena ili dvoslivnim krovom ili konusnog oblika, a od snopova je granja čvrsto povezanog.

Ovaj najstariji lokalitet u Mušićima nam je vrlo instruktivan i u pogledu daljeg razvoja tipova nastambi. Naime uz nastambe sa najstarijom keramikom nađene su na istom lokalitetu i nastambe sa kasnijom keramikom. Tako je nađena i nastamba četvrtastog tipa sa ognjištima i jamom za otpatke uz nju, karakteristična za slavenske poluzemunice na terenu Česke, Rumunije i Podneprovlja. Ova četvrtasta poluzemunica ostaje nam za sada jedini dokaz, da se ovaj tip poluzemunice pojavljuje i na teritoriji južno od Save.

Kao treći tip nastambe javljaju se u Mušićima nadzemne nastambe koje su bile izgrađene na štu rimskih zgrada, i u njima je nađena već

² Cremošnik Irma, Istraživanja u Mušićima i Zablaku, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XXV, 1970, str. 45.

³ Mircea Matei, Die Slavischen Siedlungen von Suceava, Slavenska Archeologija X, 1, 1962, str. 166 — I. Pleinerová, Zur relativen Chronologie der Keramik von Prager Typus auf Grund der Siedlungsgrabungen Brezno bei Louny, Archeologické Rozhledy XX/5, 1968, str. 65 — D. Bialokowa, Zur datierung der oberen Grenze des Prager Typus in der Slowakei, ibidem str. 624 — J. Zeman, ibidem str. 186.

⁴ Barišić Fanjo, Proces slovenske kolonizacije istočnog Balkana, Posebna izdanja XII, Akademija nauka i umjetnosti BiH (Simposium 1968 u Mostaru), Sarajevo 1969, str. 17.

⁵ Grafenauer Bogo, Proces doseljavanja Slavena na zapadni Balkan i u istočne Alpe, ibidem str. 51.

⁶ Ljubinković Mirjana, Ka problemu kontinuiteta Iliri Slaveni, ibidem str. 202.

⁷ vidi Cremošnik I., Die Chronologie der ältesten slavischen Funde in Bosnien und der Hercegovina, Archaeologia Iugoslavica XI, 1970, str. 100.

⁸ Cremošnik I., Ranoslavensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine, Godišnjak akademije nauka i umjetnosti BiH XV, Sarajevo 1970.

keramika rađena na vitlu, što pokazuje da je ovo naselje i duže trajalo. Od tragova ovih nastambi očuvao se samo u jednoj rimskoj zgradi mali dio suhozidnog temelja od reda velikih amorfnih kamenova uz koji je nađen trag crnog gara od izgorenog drveta i fragmenti lijepa sa otiscima pruća, koji nam svjedoče da je postojao zid od pruća oblipljenog lijepom. Kako nam je samo mali dio temeljnih kamenova očuvan ostaje nam i ovdje oblik nastambe neizvjestan kao i na već dosada spomenutim rimskim lokalitetima. Samo na Paniku nam se je do sada sačuvao sličan objekat,⁹ sa četvrtaste osnove, a temelje su činila dva rimska zida, a na njih su naslonjena dva suhozida od velikih kamenova. Unutar ovako ograđenog prostora sačuvao se debeo sloj gara od izgorenog drveta, gornje konstrukcije zida. Vjerovatno su i ove primitivne nadzemne nastambe bile različitog oblika, već prema tome kako je to zahtijevalo smještanje u rimske ruševine.

Zahvaljujući iskustvu stečenom prilikom istraživanja slavenskog naselja u Mušćima otkriveno je 1968. godine i drugo slavensko naselje u Batkoviću kod Bijeljine. Ovdje su stanovnici kuća koje se ređaju duž puta koji vodi u Orašćice i na Savu, kopali pijesak za gradnju kuća. Tom prilikom su našli tragove grobova i obavijestili muzej u Tuzli, koji me je zamolio da pregledam lokalitet. Pregledavajući jame u pijesku uočila sam ponegdje tragove gara, a na zidovima nekih jama ocrtavao se neznatno tamnije obojen pijesak iz koga je virio poneki fragmenat keramike. Ispitivanja ovih jama pokazala su da su to bili ostaci poluzemunica. Nađene su ponovo jame kružnog i elipsastog oblika, ali oko njih su sada nađeni i tragovi jamica od kočeva. Dakle to nisu više bile kolibe nego nastambe sa zidovima.

Dalje ispitivanje trajalo je dugo, punih šest godina, ponešto i jer su sredstva bila ograničena. Osim toga i klasični metod rada kod traganja za zemunicama probnim rovovima pokazao se kao skup i dugotrajan. Grupe poluzemunica su naime ležale raštrkane često vrlo udaljene jedna od druge, tako da se je morao ispitati rovovima veliki prostor. Na Jazbinama se naime tamno obojena površina od kulturnog sloja pojavila samo na mjestu gdje su objekti 20 do 30 ležali neposredno jedan do drugog i dosta plitko pod zemljom, tako da je oranjem oštećen gornji kulturni sloj zemunice. Kod ostalih objekata na površini se nisu mogli uočiti ni fragmenti keramike. Istraživanja su zato počela tek brže napredovati kad se je teren počeo ispitivati geološkom bušilicom, koja nije oštećavala njive, a i brže su se njome mogle ispitati veće površine. Na mjestima gdje je bušilica pokazivala tragove tamno obojene zemlje kulturnog sloja zemunice otvarale su se onda sonde. Tako je uspjelo ispitati oko 3 hektara njiva u Jazbinama, te se je dobila potpuna slika jednog naselja. Ispitivanja su pokazala da su zemunice bile smještene u manje grupe ili redove od po dvije do tri nastambe bez nekog jasnog rasporeda. Osim toga i van teritorije na kojoj su zemunice bile gušće poredane u jedno veće naselje u Jazbinama, nalazile su se još grupe od dva do tri objekta dosta udaljeno od naselja raštrkano na velikoj površini. Ova raštrkanost objekata nekada i na velikoj teritoriji veoma otežava ispitivanje ovih ranoslavenskih naselja, i iziskuje i veća sredstva. Osim toga su pojedini lokaliteti uslijed dubokog oranja potpuno uništeni, tako da se mora naći i izabrati i lokalitet, koji je podesan za istraživanja. To su iskustva koja daju dosadašnja istraživanja, i koja mogu pomoći u daljim istraživanjima ovih naselja.

Tip naselja u Jazbinama se prema tome razlikuje od malog najstarijeg naselja u Mušćima. Veliki broj objekata (svega 50), kao i prostor koji naselje zauzima (oko tri hektara), pokazuju da ono spada u tip velikih nase-

⁹ Čremošnik I., Rimsko naselje na Paniku, Glasnik Zem. muzeja XXIX, Arheologija, 1976, str. 66, Tab. II, 4.

lja koja se javljaju kod južnih Slavena i karakteristična su za njihov način života. Sličan plan raštrkanih grupica nastambi — zovu ih gnijezda, nalazimo i u Baneasi u Rumuniji i Đedovi Lozla i Popina u Bugarskoj. Karakteristično je i to da naša naselja traje duže, od polovine VII do polovine IX vijeka. Grupe nastambi pri tome ne čine izdvojene grupe u hronološkom pogledu kao na pr. u Ukrajini, gdje na jednom lokalitetu postoje tri grupe naselja, koje predstavljaju odvojene grupe i u hronološkom pogledu. Tako je grupa nastambi velikog slavenskog naselja na mjestu Lug. I iz 7 do 8 vijeka, na mjestu Lug II iz 8 vijeka, a na mjestu Makarov Ostrov iz 8 do 9 vijeka. Nasuprot tome na Jazbinama su raštrkani najstariji objekti činili središte oko kojeg su se okupljali kasniji objekti čineći veća gnijezda. Ponegdje su uz starije napuštene objekte gradili i niz novih tako da su nastale veće skupine kao skupina objekata 21 do 30, u kojoj nastambe nisu istodobne nego pripadaju određenom periodu.

Ove skupine i gnijezda svakako su pripadali pojedinim porodicama te svjedoče o jakim unutarnjim vezama porodica još u doba VIII i IX vijeka, kada je prvobitna rodovska zajednica već u raspadanju. Koncentrisanje skupina i gnijezda na jednom ograničenom prostoru pokazuju povezanost ovih porodičnih skupina koja je očevidna i u drugim velikim naseljima kod južnih Slavena.

U naselju u Jazbinama otkriveni su uz stambene objekte i radionice i peći za preradu željezne rude. Za pojedine od ovih zanatskih objekata ne nalazimo analogija i objašnjenja, jer su primitivni procesi taljenja željeza još nedovoljno ispitani. Stoga ćemo se prvenstveno pozabaviti tipovima kuća, koje pokazuju izvjestan tok razvoja. Najstarije nastambe su bez izuzetka ukopane u zemlju, neke dublje a neke pliće te spadaju u tip poluzemunica. Zidovi ovih nastambi su bili načinjeni od dva reda dosta gusto poredanih kočeva koji su bili vezani pleterom oblijepljenim lijepom. Međutim istodobno, već u VII vijeku se javljaju i poluzemunice sa jednim redom manje gusto poredanih jačih kočeva bolje reći stubova. Dok su starije poluzemunice više oblika razvučenog kruga, te moramo pretpostaviti da je konusni krov držao centralni stub, čiji je trag očuvan samo u jednoj poluzemnici, kasnije ukopane nastambe postaju pliće a stubovi oko njih jači, a oblik prelazi u nepravilnu razvučenu elipsu. Ovi veliki duguljasti objekti su vjerovatno imali krov na dvije vode koji se na oba uska kraja polukružno završavao. Ovo povećanje stambenih objekata u kasnije doba kraja VIII i početka IX vijeka lijepo nam ilustruje poluzemnica XXVII. Prvotno je ona bila manja dublje ukopana ovalna jama, koja se kasnije na visini od 15—20 cm proširuje. Do te visine bila je jama tada već popunjena kulturnim slojem što pokazuje ognjište koje je uz dužu stranu zemunice djelimično ležalo na kulturnom sloju a djelimično na proširenom dijelu na zdravici. Dio ognjišta od oko 8 cm debelog sloja pečenog lijepa koji je ležao na kulturnom sloju bio je izlomljen u komade radi nestabilnosti mekog kulturnog sloja na kome je ležao. Ovaj slučaj nam može poslužiti i kao objašnjenje što nam se je očuvalo malo ognjišta u poluzemnicama, jer su u zadnoj fazi ognjišta sigurno već ležale na debljem kulturnom sloju. Mišljenja brojnih autora da su ognjišta karakteristična za stambene objekte, ne smije se uzeti kao apsolutna činjenica, jer su dalja ispitivanja pokazala da se isti tip ognjišta nalazi i u radionicama.

Treća faza razvoja stambenih objekata, koja već u doba neolita slijedi ukopanim nastambama, su nadzemne nastambe čiji su zidovi takođe od niza stubova povezani pleterom. Ovu vrstu stambenog objekta pretstavlja u Jazbinama objekat 10—18, koji tokom vremena pokazuje pomijeranje, popravke i nadgradnje. Prvobitni objekat bio je kružnog oblika sa dva reda stubova oko velikog ognjišta, oko metar promjera, dakle većeg promjera od

ognjišta od 50—60 cm promjera koja se javljaju i oko poluzemunica. Oko ognjišta nađeno je mnoštvo ljuštura puževa. Kako objekat leži nekako u centru grupa poluzemunica i velikih je dimenzija možemo ga smatrati objektom u kome su se okupljale porodice bilo na vijećanja ili možda i vjerske obrede. I ovaj objekat pretstavlja izuzetnu pojavu i za nju ne nalazimo analogije kod Slavena. Postoje rijetki primjeri manjih kružnih zgrada kao u naselju Lug I i Tjasmine u Ukrajini, za koje se isto pretpostavlja da su bile kultne zgrade.

Uz ovaj objekat kao i u grupi poluzemunica 21 do 30 očuvali su nam se tragovi pravolinijski poredanih stubova većih promjera koji bi mogli poticati od velikih nadzemnih zgrada četvrtaste osnove neke kasnije nadgradnje. Sačuvalo se međutim suviše malo tragova, da bi mogli rekonstruisati osnovu, a i njihov raspored je nejasan.

Ovaj prelaz iz ukopanih objekata u nadzemne zgrade nije nam se sačuvao jasno u Jazbinama. Naprotiv nešto udaljeno od ovog naselja sačuvala nam se je grupa poluzemunica u kojima je nađena keramika koja se može datirati u XI do XII vijek, što svjedoči da se je ovaj oblik nastambi ovdje duže zadržao. Malo probno kopanje u dva kilometra sjevernije ležećem lokalitetu Orašići, takođe uz potok Bistrik, otkrilo je opet dve elipsaste poluzemunice sa keramikom XIII do XIV vijeka. U nedavno ispitanoj zanatskoj četvrti u Ostojićevu i zanatski objekti su elipsastih i krivolinijskih oblika. Prema tome ovaj tip objekata dominira u dolini Bistrika.

Nalazi u Mušićima, što smo već naglasili, pokazuju da je na našoj teritoriji bilo i drugih oblika nastambi. Zašto su upravo u dolini Bistrika tako jako zastupljene elipsaste nastambe mogu tek ispitivanja i u drugim predjelima pokazati.

Napomenuli smo već da analogije za najstarije oblike nastambi — kolibe, nalazimo i kod drugih slavenskih plemena. Nalazimo ih na ranim gradištima i naseljima VI i VII vijeka u Poljskoj, u Somotskoj gori (Českoj), na naseljima srednjeg gradišnog doba u Prešovu (Slovačka) i gradištima Gerodsko i Babka u Ukrajini.¹⁰ Međutim poluzemunice sa tragovima kolja i stubova unaokolo nalazimo do sada zastupljene samo u Saltovo-majackim naseljima do sada ispitanim i to u Karnauhovskom i Sarkelu. Tipičan je njihov ovalni oblik kao i otvorena ognjišta, dok se u kućama Slavena nalaze većinom peći. Saltovo-majacka kultura do sada nije dovoljno ispitana, ona nije jedinstvena i ne pripada jednoj etničkoj grupi. Nalazi su raznorodni kao i tipovi naselja. Stoga nisu dovoljno poznati ni nosioci te kulture, ali se među njima spominju Alani, Bugari, Turci i druga nomadska plemena. Stoga nije začudujuće da u Bugarskoj nalazimo isto objekte ovalnog oblika. U Bugarskoj ih zovu jurtama, kod kojih su zastupljene lakše privremene konstrukcije i jurte stabilnije i trajnije konstrukcije koje smatraju nastambama. Našim poluzemunicama najbližu analogiju pretstavlja poluzemunica nađena u Blaskovu kod koje oko jame isto nalazimo gusti red kolja. U Devnji je čak nađen model jedne jurte od kamena. Ona pokazuje kružnu nastambu, a zid je pokriven konusnim krovom, dakle konstrukcija kakvu pretpostavljamo i za naše manje objekte. Ovaj tip nastambe jurte bugarski arheolozi pripisuju Prabugarima, pošto se u ovim objektima nalazi keramika 8. i 9. vijeka zvana prabugarska i na njoj se vide uticaji saltovo-majacke kulture. Kako je doba 8. i 9. vijeka doba razvoja bugarske države kao i cveta saltovo-majacke kulture, izvjestan broj bugarskih kao i sovjetskih naučnika smatra da su te elemente donijeli Prabugari.

¹⁰ Cremošnik I., Ranoslavenko naselje Jazbine u Batkoviću, str. 285 do 290.

Međutim naše poluzemunice i ovalne jame potiču već od polovine 6. vijeka i nastavljaju se u Jazbinama u VII vijeku, prema tome su ranije nego jurte u Bugarskoj. Osim toga u našim poluzemunicama nije nađen ni jedan fragmenat prabugarske keramike nego svuda čisto slavenska. Očito je prema tome da oblici naših ovalnih nastambi nisu nastali pod uticajem prabugarske kulture, niti su ti oblici samo za nju karakteristični. Već i prilikom ispitivanja poluzemunica ovalnih i kružnih oblika koji se pojavljuju na prehistorijskim lokalitetima ustanovljeno je da se ovi tipovi ne mogu pripisati određenim etničkim grupama ili određenim teritorijama. Ovi oblici nisu vezani ni za pojedine oblasti ni plemena, nego se javljaju na raznim mjestima uvjetovane sličnim načinom života i geografsko-ekonomskim uslovima. Na sličnom stupnju socijalno ekonomskog razvoja mogle su postojati slične potrebe svakidašnjeg života, koje onda uslovljavaju i sličnosti u oblicima zgrada. Za slične ovalne objekte koji se javljaju ponegdje i u srednjem vijeku primijećeno je da je postojala neka veza između oblika ovih objekata i njihove upotrebe, a koja nam ostaje nejasna uslijed nepoznavanja primitivne tehnike produkcije.

Pojave ovalne konstrukcije nastambi kod Slavena oko potoka Bistrika i u Mušićima pokazuju da su ove oblike donijeli već prilikom seobe u ove krajeve. Poznato je da su Slaveni već u 6. i 7. vijeku imali kontakt sa alano-bugarskim plemenima u oblasti južnog Podneprovlja i da su od njih primili poneke uticaje. Nije isključeno da i grupa Slavena sa Bistrika potiče iz ovih krajeva ili je prilikom seobe došla u dodir sa ovim nomadskim plemenima, i od njih preuzela lakše i brže izvodljive ovalne konstrukcije, prikladnije za nestalni život prilikom njihove seobe.

Kod slavenskih naselja oko Bistrika začuđuje činjenica da su se ovi ipak dosta primitivni oblici održali sve do u XII i XIV vijek kada se zanatstvo već odvajala kao posebna grana i pojavljuje se i novac u optičaju. Da li to treba pripisati njegovanju tradicije ili privrednim faktorima, kao bavljenjem prerade željezne rude ostaje za sada neizvjesno.

Ni analiza nalaza u Jazbinama, koji su pretežno keramički, ne mogu da pridonese rješenju ovog problema. Uticaji koji se manifestuju na keramici upućuju na zaključak da naša grupa Slavena potiče od istočnih Slavena i to Sklavina a ne Anta, što pokazuju oblici najstarije keramike. U daljoj etapi u 8. vijeku na keramici je vidan uticaj kulture Luka Raikovecka iz Ukrajine. Uticaj ove kulture zahvata Česku, Rumuniju i Bugarsku. Uz to je na ove predjele i vidan uticaj ornamenata saltovo-majacke keramike. Za tipove kasnijih razvijenih oboda keramike u Jazbinama nalazimo takođe analogije u Českoj, Rumuniji, Bugarskoj i Ukrajini. Prema tome i naši nalazi potvrđuju činjenicu, već često i ranije podvučenu, da Slaveni u doba VI do IX vijeka imaju uglavnom jednoobraznu kulturu uz pojedine pojave lokalnih osobenosti.

Među ove lokalne osobenosti spada i tip nastambi kod grupe Slavena sa Bistrika, a posebno nadzemne kružne zgrade i neki oblici radionica za preradu željezne rude. Tip međutim naselja je karakterističan i za ostale Južne Slavena a i nalazi keramike, predmeta domaće upotrebe i nakita nalaze svoje analogije i kod ostalih slavenskih grupa.

Sudeći po primjerima u susednoj Rumuniji naseljavanje Jazbina i okolnih predjela nije se obavljalo u jednom borbenom naletu nego mirno u više mahova, kao u većini predjela udaljenih od graničnih oblasti Vizantije, gdje su se vodile borbe. Miroljubiv karakter naseljavanja pokazuju i rijetki nalazi oružja u Jazbinama.

I tok društvenog razvoja odgovara onom kod ostalih slavenskih plemena. Slaveni su donijeli sa sobom rodovsko uređenje koje se tek po naseljavanju u VIII vijeku počinje raspadati i prerastati u teritorijalnu zajednicu.

cu, seosku općinu, stupanj koji prethodi formiranju klasnog društva. Ovaj stupanj na kome se ne pojavljuju još klasne razlike lijepo se ogleda na jednoobraznom materijalu u nastambama Jazbina, zatim na postojanju trgovine zamjenom jer još nema nalaza novaca, i po zanatstvu, koje je još na stupnju domaće radinosti. U privrednom pogledu ovo u početku zemljoradničko stočarsko naselje vremenom prerasta u naselje koje se bavi i prerađom željezne rude, a proizvodi su još namijenjeni potrebama šire porodice. U zemunicama se tada pojavljaju i prvi ukrasni predmeti vjerovatno dobijeni zamjenom za željezne predmete. To su uglavnom zaključci koji se mogu izvesti na osnovu analize iz Jazbina i Mušćia.

Zusammenfassung

DIE FUNDE DER FRÜHSLAVISCHEN SIEDLUNGEN IN BOSNIEN UND HERCEGOVINA

Irma Čremošnik

Die in Jugoslawien ersten Funde der frühslavischen Siedlungen in Mušići (Višegrad) und Jazbine (Bijeljina) aus dem VI. bis VII. Jahrh. und VII. bis IX. Jahrh. zeigen, dass die materielle Kultur dieser Siedlungen der ältesten slavischen Kultur in der Tschechoslowakei, Rumänien und Ukraine gleicht. Die Datierungen unserer Funde stimmen auch mit den Angaben der historischen Quellen überein. Während die ältere Siedlung in Mušići eine kurzlebige Siedlung ist, ist die Siedlung in Jazbine ein über einen großen Zeitraum besiedelter Ort, der den südslavischen grossen Ansiedlungen (z. B. Popina in Bulgarien) entspricht. Die älteren keramischen Funde gehören dem fortschrittlichen Prager Typus und dem Korčak-Zitomir Typus an, für die jüngeren finden sich Analogien in der Tschechoslowakei, Rumänien und Ukraine. Nur die Typen der Grubenhäuser zeigen eine ganz lokale ovale Form, die vom VII. bis VIII. Jahrhundert überall um den Fluss Bistrik verbreitet ist. Diese Grubenhäuser sind älter als die analogen sogenannten »altbulgarischen« des VIII. bis IX. Jahrh. in Bulgarien und sind wahrscheinlich schon während der Wanderung dieser Gruppe von Slaven auf den Balkan unter dem Einfluss der Nomadenvölker entstanden. Ob man die lange Lebensdauer dieser Grubenhäuser in Jazbine und der Umgebung den sehr gepflegten Traditionen zusprechen soll, oder diese Formen auch durch die spätere Beschäftigung der Bewohner mit der Eisenproduktion bedingt sind, bleibt, bislang ungewiss.

SLOVENSKI ZNANSTVENI INŠTITÚT — Slowenisches wissenschaftliches Institut

A-9020 Celovec/Klagenfurt, Bahnhofstrasse 38/II, tel. (4222) 85 243

je v svoji seriji »Disertacije in razprave — Dissertationen und Abhandlungen« doslej izdal naslednja dela:

1. Vida Obid: Die slowenische Literatur in Kärnten seit 1945. — 1979
2. Fran Zwitter: Die Kärntner Frage. — 1979
3. Avgustin Malle: Die slowenische Presse in Kärnten 1848—1900. — 1979
4. Mirko Messner: Prežihov Voranc und die Bauern. — 1980
5. Janko Pleterski: Elemente und Charakter der plebiszitären Entscheidung 1920 in Kärnten. — 1980
6. Rudolf Vovk: Popis koroških utrakvističnih šol do leta 1918 — Bestandsaufnahme der Kärntner utrakvistischen Schulen bis 1918. — 1980

Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
 Odjel za hrvatsku povijest, 41000 Zagreb, Krčka 1

omogoča članom slovenskih zgodovinskih društev nakup svojih izdaj po polovični ceni. Na razpolago so naslednje knjige:

H. MATKOVIĆ, S. Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature	70 din
R. LOVRENČIĆ, Geneza politike »novog kursa«	70 din
Lj. BOBAN, S. Pribičević u opoziciji	70 din
M. GROSS, Povijest pravaške ideologije	70 din
I. ČIZMIĆ, Jugoslavenski iseljenički pokret i stvaranje jugoslavenske države	70 din
T. RAUKAR, Zadar u XV stoljeću	100 din
J. LUČIĆ, Obrti i usluge u starom Dubrovniku do početka 14. stoljeća	150 din
J. ADAMČEK, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVIII stoljeća	600 din
S. ANTOLJAK, Pacta ili concordia od 1102. godine	200 din
Š. PERIČIĆ, Dalmacija uoči pada Mletačke Republike	180 din
N. STANČIĆ, Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji — Mihovil Pavlinović i njegov krug	200 din
J. ŠIDAK, Studije iz hrvatske povijesti 19. stoljeća	70 din
J. ŠIDAK, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848/49	200 din
B. KRIZMAN, Korespondencija Stjepana Radića, I i II	150 din
B. STULLI, Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj, I i II	150 din
J. ADAMČEK i I. KAMPUŠ, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću	150 din
R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni — korespondencija od 1906. do 1941, I i II	200 din
Kroz povijest Gradišćanskih Hrvata	30 din
D. PAVLIČEVIĆ, Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj	225 din
M. BRANDT, Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka	650 din
M. GROSS i drugi, Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća	350 din

Navedene cene će upoštevajo 50 % popust. Pri naročilu obvezno navedite poleg svojega točnega naslova in naslova zaposlitve tudi to, v katerem zgodovinskem društvu ste članjeni. Na naročilnici označite tudi, ali želite knjigo plačati po povzetju ali pa s splošno položnico po prejemu knjig in računa.